

Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund, NHO Mat og Drikke og Norges Bondelag representerer verdikjeden for norsk mat- og drikkeproduksjon fra bonden og til det ferdige produktet.

Den landbaserte mat- og drikkenæringen er Norges største fastlandsindustri, med 39 000 sysselsatte i næringsmiddelindustrien og 37 000 årsverk i landbruket. Mat- og drikkenæringen er en komplett innenlands verdikjede, med produksjon, verdiskaping og arbeidsplasser i hele landet. EØS-avtalen ligger til grunn for Norges forhold til EU. Norges handlingsrom i EØS-avtalen begynner med målbevisst kompetanse- og alliansebygging og påvirkning fra tidligst mulig stadium i EUs politikk- og regelverksutvikling. Et aktivt tollvern er et fundament i norsk råvareproduksjon og viktig for næringens rammevilkår. Norsk produksjon av mat og drikke er en sentral del av fremtidens klimaløsninger, og næringen har tydelige forventninger til at en ny regjeringsplattform gir gode rammevilkår for vekst, utvikling, rekruttering og arbeidsplasser.

1. Stabile og forutsigbare rammevilkår

Det er stor konkurranse og betydelig innslag av internasjonale aktører i det norske markedet for landbasert mat og drikke. Det er i tillegg stor konkurranse fra importerte mat- og drikkevarer, og fra grensehandel. Beregninger fra 2024 viser at om lag 70 prosent av produktene som selges i dagligvaremarkedet er i tilnærmet full internasjonal konkurranse. Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at grensehandelen var på 11 milliarder kroner i 2024, mens importunderskuddet på landbasert mat og drikke var 68 milliarder kroner.

De siste ti årene har mat- og drikkenæringen vært preget av skiftende rammevilkår og økt regulatorisk usikkerhet i Norge. For å styrke og ivareta sin konkurransekraft i møte med en stadig tøffere konkurransesituasjon i det norske markedet må næringsmiddelindustrien og landbruket ha gode, stabile og forutsigbare rammevilkår, som gir grunnlag for økt verdiskaping og sysselsetting i hele verdikjeden for mat og drikke. Dette må skje gjennom:

- Forutsigbarhet i skatte- og avgiftspolitikken
- Ingen særnorske avgifter og reguleringer på mat- og drikkeprodukter, eller i produksjonen av disse.
- Øke norskandelen i mat- og drikkeproduksjonen
- Administreringen av tollvernet må ivareta mat- og drikkenæringens behov på en fleksibel måte uten å svekke norsk råvareproduksjon. Administrative tollnedsettelse må skje raskt når det er behov for det.
- Øke markedsandelen i Norge og internasjonalt for landbaserte mat- og drikkeprodukter.

2. Mat- og drikkeproduksjonen har en samfunnskritisk funksjon i beredskap og forsyningssikkerhet.

Pandemi, krig i Europa og geopolitisk uro har ført til økt oppmerksomhet på forsyningssikkerhet og beredskap. Næringsmiddelindustrien og landbruket er samfunnskritiske næringer som produserer og sikrer en stabil forsyning av mat og drikke i hele landet, og er derfor en viktig del av totalberedskapen.

Regjeringen pekte i Totalberedskapsmeldingen (Meld. St. 9 2024-2025) på matproduksjonens viktige rolle og behovet for økt selvforsyning og mer aktivt samarbeid med næringslivet i beredskapsarbeidet. Forsyningssikkerhet for mat og drikke må vurderes ut fra hele verdikjeden fra råvare til ferdig produkt, og baseres på høy løpende produksjon.

- Aktører fra produksjon og videreforedling må være en del av myndighetenes beredskapsorganisering, fortrinnsvis i Rådet for matvareberedskap.
- Risiko-, sårbarhets- og beredskapsanalysen (ROS) av norsk matforsyning som er varslet i Totalberedskapsmeldingen må kartlegge matvareberedskapen, samt foreslå tiltak som styrker den innenlandske matproduksjonen og øker selvforsyningsgraden.
- En restriktiv jordvernpraksis må videreføres for å sikre nødvendige arealer til matproduksjon.
- Det må etableres beredskapslagre for flere typer kritiske innsatsfaktorer som trengs for å opprettholde høy matproduksjon i en krisesituasjon. Beredskapslager for matkorn må utvides til 12 måneder og finansieres av offentlige myndigheter.
- Det må stilles krav til sikkerhet og beredskap for matvarer i regelverket for offentlige anskaffelser.
- Det er avgjørende for matvareberedskapen å føre en landbrukspolitikk og industripolitikk som bidrar til å understøtte verdiskaping og arbeidsplasser i hele mat- og drikkenæringen.

3. Balanserte maktforhold og virksom konkurranse i verdikjeden for mat og drikke

Det er hard konkurranse i dagligvaremarkedet, hvor tre dagligvarekjeder kontrollerer så godt som hele detaljistmarkedet, mens over 1000 produsenter konkurrerer om plass i de tre kjedenes butikkhyller. De siste årenes internasjonale økonomiske og politiske uro og klimakrise har ført til økte energikostnader, økte kostnader på vareinnsats, og økte produksjonskostnader i matproduksjonen. Dette har resultert i økte matpriser og søkelys på konkurransesituasjonen i dagligvaremarkedet. Det er viktig at konkurransepolitiske tiltak er målrettede, bidrar til like konkurransevilkår, god handelsskikk og sikrer virksom konkurranse i verdikjeden for mat og drikke.

- En styrket lov om god handelsskikk og et selvstendig Dagligvaretilsyn.
- Like vilkår mellom produsentens merkevarer og dagligvarekjedenes egne merker.
- Rabatter som produsentene gir til dagligvarekjedene, følger varen ut til forbruker.

- Produsentene skal ha tilgang på grossist og distribusjonstjenester på like vilkår som dagligvarekjedene. Det skal være transparens i beregningen av distribusjonskostnader av produsentens merkevarer og dagligvarekjedenes egne merker.

4. Rekruttering og kompetanse

Både næringsmiddelindustriens og landbruksnæringens konkurransekraft og evne til å ivareta forsyningssikkerheten er avhengig av kompetent arbeidskraft. Arbeidsstyrken står overfor et generasjonsskifte, og det vil i løpet av det neste tiåret være behov for tusenvis av nye, kompetente folk til næringen. I tillegg er det et økende behov for høyere utdannet arbeidskraft, som fagskolekandidater og ingeniører. Det trengs derfor umiddelbare satsinger for å utdanne, opplære og rekruttere nye fagfolk til næringsmiddelindustrien og landbruket.

- Grunnskolen og videregående skoler må ha en mer praktisk rettet undervisning for å gjøre elevene bedre forberedt til yrkesfaglige karrierevalg.
- Etablere programmer som stimulerer til etterutdanning, kompetanseheving, og teknologiutvikling i mat- og drikkeproduksjonen.
- Etablere programmer som stimulerer til investeringer i ny teknologi, forskning, innovasjon, og produktivitetsvekst i mat- og drikkeproduksjonen
- Et sterkt trepartssamarbeid må danne grunnlaget for beslutninger i nasjonal og regional kompetanseutvikling og utdanningspolitikk.
- Landbrukets faglag må involveres i utdanningspolitiske diskusjoner tilknyttet landbruksutdanningene.

5. Redusert grensehandel skaper investeringer og arbeidsplasser i Norge

Grensehandelen er i vekst og har gjennom 2000-tallet utviklet seg til å være hovedkonkurrenten til mat- og drikkenæringen i Norge. Beregninger fra Statistisk sentralbyrå viser at det i 2024 ble grensehandlet for 11 milliarder kroner på dagsturer til utlandet, noe som er en økning fra 2023 på omtrent 1,7 milliarder kroner, tilsvarende 18 prosent. Om lag 80 prosent av grensehandelen er mat, drikke, alkoholholdig drikke og tobaksprodukter. Alkohol og tobakk er overrepresentert når grensehandelskurven sammenliknes med handlekurven i Norge. Konkurransen fra grensehandel forsterkes ved at omtrent 40 prosent av Norges befolkning bor innen 90 minutters kjøring fra de store grensehandelsdestinasjonene i Sverige. Grensehandelen har dermed konsekvenser langt utover produksjon og salg av mat og drikke i Norge. Mat- og drikkenæringen må ha rammevilkår som bidrar til å redusere grensehandelen. Det vil gi flere arbeidsplasser, økte investeringer og mer lønnsomme bedrifter på norsk side av grensen.

- Det må legges frem en egen sak for Stortinget med en helhetlig gjennomgang av konkrete tiltak som vil redusere grensehandelen for å styrke konkurransekraften til mat- og drikkenæringen i Norge.

- Statistisk sentralbyrås utvidede grensehandelsstatistikk må utvikles videre til å kartlegge grensehandelen på detaljerte produktnivåer. Grensehandelsstatistikken må også utvikles videre for å kartlegge hvordan grensehandelen påvirker dagligvaremarkedet, og omsetning av alkoholholdig drikke og tobakk i Norge.
- Det må lages et klimaregnskap av personbiltrafikken knyttet til grensehandelen.

6. Klimavennlig mat- og drikkeproduksjon

Produsenter og leverandører som produserer klimavennlig mat og drikke, bruker klimavennlig emballasje, og har klimavennlig distribusjon vil ha konkurransefortrinn i markedet. Veien dit går gjennom klimavennlige innsatsfaktorer, og en høy andel norskprodusert mat basert på norske råvarer. Dette vil bidra til kortreist mat med et lavt klimaavtrykk. Næringsmiddelindustrien og landbruket arbeider allerede målrettet med å få ned utslippene per produsert enhet.

- Det må legges til rette for redusert klima- og miljøbelastning i norsk mat- og drikkeproduksjon uten at produksjonen reduseres. Utslippene må ned per produsert enhet
- Det må legges til rette for økt produksjon av matkorn og grønnsaker.
- Det må legges til rette for at Norge i størst mulig grad er selvforsynt med animalske produkter.